

Mellan verkligheter

Fotografi i Sverige 1970-2000

Göteborgs Konstmuseum, till 11 maj

Visas även på Dunkers kulturhus, Helsingborg, 3 okt – 15 feb 2015

Under samma period som utställningen visas i Göteborg, visas utställningen Det synliga. Samtida svensk fotografi på Artipelag i Stockholm vilken tar upp fotografien efter millennieskiftet.

Vad är ett fotografi? De flesta skulle nog svara kort och gott att det är en bild av verkligheten. Verkligheten är som den ser ut i ett foto. Lite åt det hållet fast elegantare uttryckte sig den amerikanska litteraturkritikern Susan Sontag i sin bok *Om fotografi*, där hon menar att fotografi är ting eller bilder "som placerar sig mellan erfarenheten och verkligheten" och "att människorna tenderar att tillskriva verkligheten de egenskaper den har på foto". En mera känslösam hållning intog den franske filosofen Roland Barthes. Han pratar i sin bok *Det ljusa rummet – Tankar om fotografiet* om fotografiets "punctum", något i bilden som uppsöker, "träffar" och "sårar" betraktaren, "som ett slag i ansiktet", alltså en rent subjektiv och personligt unik upplevelse av fotografiet. Barthes kanske mystiska alternativ skulle kunna ses som en formulering för fotografiets egen verklighet, något som existerar fritt och stillastående utanför den yttre föränderliga verkligheten.

Det som fascinerar hos fotografiet är kanske just dess form av "still life", att det lever oföränderligt över tid, men i motsats till måleriets "stilleben" har egenskapen av ett slags sanningsenligt vittnesdokument registrerat genom kameramaskinens ljustekniskt-objektiva öga. Fotografiets spännvidd mellan det dokumentära som medel och det självsyftande som mål framgår tydligt i den ambitiösa utställningen *Mellan verkligheter* på Göteborgs Konstmuseum, ett projekt som vill belysa svenskt foto under 1900-talets sista tre decennier. Från den politiskt präglade tidsandan på sjuttioalet mot den konceptuellt reflekterande trettio år senare är det en händelserik period som hittills inte varit närmare undersökt utifrån kamerans vinkel. Genom ett unikt samarbete mellan museet, Göteborgs universitet och Hasselbladstiftelsen har utställningen blivit till.

Varje decennium brukar i backspegeln få sitt epitet så vi kan se en utveckling som följer samhällets skeenden, där ofta det följande på olika sätt reagerar på det tidigare. 70-talet ville i praktiken realisera 60-talets drömmar om frihet genom politisk medvetenhet och handling, i stället för poesi på husväggarna skulle man agera genom partipolitiskt vardagsarbete och gå till verkstadsgolvet med exempelvis kameran. Men någon revolution blev det inte och 70-talet går till historien som de misslyckade ansträngningarnas tid, därför också ofta bespottat för dess till synes oskuldsfulla naivitet. 80-talet kom som baksmällans tid och därför behövdes återställare av mera djuplodande karaktär, genom att vända sig inåt mot det subjektiva och ta olika tillflykter till historiens ljusdunkla kammare. Bort från nuet och modernismens fall, till postmodernismens öppnande attityder mot allt som kan reflektera och samtida kritik mot alla fastlåsta gråa ideologier. Swingin´80 blev det för ekonomin och inom konsten blev det inte sällan rena fyrverkeriet, där också fotot började haka på det nya intresset för det konstnärliga egenvärdet. Under 90-talet fortsatte postmodernismens återställarparty men blev alltmer desorienterad i en värld där till och med historiens slut proklamerades. Det var dags att på allvar börja granska verklighetens grundvalar och inom samtidskonsten där det konstnärliga fotot fått ett fast grepp blev "problematisering" och "undersökning" standardfraser kring millennieskiftet.

Naturligtvis är fotografiets närhistoria mera komplex än vad en kategoriserande decennieuppdelning ger vid handen. Sättet att haka fast en utveckling till respektive tidsanda är en vanlig bekräftande metod för att skapa ordning och reda men kanske inte särskilt omtumlande. Nu försöker ändå utställningen, särskilt i den omfattande katalogen med många resonerande essäer, skapa ett större synfält där tidspräglingarna till en del får stå tillbaka för fotografiets mera inomkonstnärliga utveckling. Tiden förändrar sig men verkligheten som "motiv" står alltid tålmodigt stilla inför kameran. När jag går runt i Hasselblads och konstmuseets salar är det också mindre olika tidstecken utan mera fotografiets egenvärde som konstbild som fångar mig. Det som skiljer fotografiet från måleriet är att kameran helt är avhängig verklighetens yttre ljussken, vare sig det är bilder från gatudemonstrationer eller gruvarbete, en fönsterutsikt eller ett porträtt, en rostig spik eller en hand mot huden. När fotografiet lämnar den tidigare dokumentära hegemonin och närmar sig bildkonstens mera vedertagna frihet ställs den inför problemet om sig själv, å ena sidan som vittnesmål (i foto) och å andra som någon form av konceptuell bildhändelse (mot måleri).

Den som tagit längst steg mot det senare är Dawid på 80-talet, som utkristalliserar och frigör fotografiska objekt till att bli solitära och egenartade ting som liksom lämnar papperets yta för att bli något mycket mera handfast och påtagligare. Här blir bilden nästan skulptural, sakligt och torrt konstaterande av tinget bortom all reproduktion eller representation. Konstnären Stig Sjölund är den i utställningen som bokstavligen ställer allt på sin spets, genom att i verket *Dokumentär* (1990) placera ett verkligt avloppsrör tätt mot ett stort nonfigurativt färgfoto. Även Fredrik Wretman tar fotografiet in i det rumsliga, på samma ironiskt-kritiska sätt, när han lägger samman fotos av olika golvtypor direkt på golvet som ett nybonat golv, förbjudet att beträda men tillåtet att se på. De båda verken kan ses som paralleller till 90-talets utvidgade måleri, men snart tog behovet över att gå tillbaks till de renodlade teknikerna. Annica Karlsson Rixons märkliga porträtt av Annika von Hausswolf och Johan Zetterqvist från 1997, med sina både förundrande och misstänksamma blickar som mot en uppenbarelse utanför bilden, blir något av en ikonisk bild av samtidskonstnärens reflekterande hållning inför framtiden.

I den tjocka och genomarbetade katalogen ges inträngande läsningar och bilder kring fotografins utveckling fram till millennieskiftet. Återkommande skildras den svenska fotografin som tankfullt reflekterande undersökningar av verkligheten, från en tidigare tillvändhet mot samhället i svartvita små bilder mot en senare snarare bortvändhet mot det privata och personliga men ofta i stort glassigt färgfoto. Paradoxalt blir anslaget större ju mera inåt undersökande det är, som handlar det om något tidigare undanträngt som måste upp på reklamens nivå för att synas. De många essäernas analyser och inblickar i fotografifältet fyller ett stort behov, när fotografin här egentligen för första gången tas på allvar som självständigt konstnärligt medium och inte bara som ett bihang. Texterna är genomgående positivt förklarande och understödjande, mera sällan värderande eller öppet kritiska. Förmodligen hör det samman med projektets mål, att ge en relativt allsidig redovisning av fotot i Sverige de här decennierna och som en sådan är det en stark och viktig insats. Utställningen och katalogen är ingen pamflett eller partsinlaga men bör bilda en bra grund för nya diskussioner.

I slutet av katalogen presenteras två fotokonstnärer som driver upp spänningsfältet kring fotografiet som rent fenomen eller som filosofi. Vad är egentligen en bild, ett rum, och vad är det för underligt – läs förunderligt – som sker när exempelvis människor avporträtteras? Miriam Bäckström skildrar avpersonifierade rumsliga miljöer och interiörer med maximalt skärpedjup långt bortom det mänskliga ögats förmåga, vilket

skapar känsla av måleri och mystisk förkonstling. Den andre, JH Engström, tar porträtt av inte namngivna människor tvärtom lite suddigt och oberäkneligt, som spöklika vittnesbörd av något oförställbart och naket som om det inte är motivet utan själva fotot som är obscent. Längre bort från sjuttioalets politiska engagerade dokumentarism går det knappast att komma, och fastän vi rör oss i början av 2000-talet är det i de här fallen en fläkt av 1800-talets romantik som slår ned som en blix, rakt i mellangärdet för att parafrasera Roland Barthes.

PS

En fotograf som endast nämns på ett ställe i katalogen och i en bisats är märkligt nog Sune Jonsson. Det kan verka som en gåta, men enligt initiativtagaren till projektet, Niclas Östlind, beror det på att Jonsson kommer att få en framträdande roll i utställningen *Tidens långsamhet och livets flykt*, som visas på Västerbottens museum i höst (14 sep – 2 nov). Den handlar om den kulturhistoriska fotografi som var Sune Jonssons främsta forum. Den utställningen blir den tolfte och avslutande delen av Niclas Östlinds projekt *Fotografi i Sverige 1970-2014*.

Text och foto: Jan K Persson
Volym 2014-05-06